

LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO PROJEKTAS 1918–1940 M.: NESĖKMĖS PRIEŽASTYS

Jurgita Spaičienė¹⁰⁷⁶

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.21.9>

“...Tobulą teisyną galima parengti tik tyrinėjant buvusius įstatymus.
Neatsižvelgiant į istorinių tyrimų rezultatus,
neįmanoma teisės mokslo pažanga, naujų teisės normų kūrimas.”
Ignotas Danilavičius¹⁰⁷⁷

SANTRAUKA

Tyrime aptariamos priežastys, kurios nulėmė po valstybingumo atkūrimo 1918–1940 m. laikotarpiu nesėkmingus bandymus kodifikuoti Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą, kai tuo tarpu kitos kaimyninės valstybės, tame tarpe ir Latvija, Lenkija priėmė svarbiausią privatinės teisės kodifikuotą aktą ir taip išvengė teisinio partikuliarizmo¹⁰⁷⁸ sudaromų kliūčių taikyti vieningą civilinės teisės sureguliuojimą. Nacionalinė teisėkūra nuo 1918 m. pradėjo formuotis ir formavosi svetimų teisės šaltinių, galiojusių Lietuvos Respublikos teritorijoje šimtmetį iki Pirmojo pasaulinio karo, pagrindu. Pradžioje apsiribota teisės Rusijos, Prancūzijos, Vokietijos civilinės teisės aktų recepcija, vėliau – parengti šių teisės aktų vertimai, o galutiniu tikslu turėjo tapti galutinis svetimos teisės šaltinių atsisakymas, priimant vieningą visai Respublikai civilinį kodeksą. Prasidėjusius teisėkūros procesus sustabdė sovietinė okupacija.

The study discusses the reasons that led during the period of restoration of statehood in 1918–1940 to unsuccessful attempts to codify the Civil Code of the Republic of Lithuania,

¹⁰⁷⁶ Autorė yra advokatė, Vytauto Didžiojo universiteto teisės fakulteto dėstytoja.

¹⁰⁷⁷ S. Vansevičius, „Ignas Danilavičius ir Lietuvos teisinė mintis XIX a. pradžioje“, *Problemos*, (2014, Nr. 3), p. 63–68.

¹⁰⁷⁸ Teisinis partikuliarizmas – teisinės sistemos būklė, kai vienoje socialinėje (politinėje, teisinėje) sistemoje lygiagrečiai galioja ir veikia skirtingos teisinės sistemos (skirtingų valstybių teisės aktai ir pan.).

while other neighboring states, including Latvia and Poland, adopted the most important codified act of private law, thus avoiding the obstacles created by legal particularism to apply a unified civil law settlement. National legislation since 1918 began to form and formed on the basis of foreign sources of law, which existed in the territory of the Republic of Lithuania for a century before the First World War. Initially, the law was limited to Russian, French and German civil law, and later, translations of the law were drafted, and the ultimate goal was to finally abandon foreign law sources by adopting a unified civil code for the entire Republic. The ongoing legislative process was halted by the Soviet occupation.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Civilinio kodekso projektas, kodifikavimo priežastys.

IVADAS

1918 m. valstybingumą atkūrusiai jaunai Lietuvos valstybei teko daug iššūkių: tame tarpe – sukurti teisinę bazę, atitinkančią valstybės socialinę, ekonominę ir politinę struktūrą. Vienu iš pirminių uždavinių tapo kuo efektyviau panaudoti jau visus turimus teisinius rešursus, nes senosios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teisės atkūrimas nebeatitiko naujų visuomeninių santykių turinio. Tačiau naudojama teisė buvo parašyta skirtingomis kalbomis, bei taikoma skirtinga skirtinguose regionuose. Nedideli žmogiškieji ištekliai bei nesusiformavusi teisinė lietuviška terminologija taip pat sudarė papildomų kliūčių. Nepriklausomybę atgavusios valstybės prioritetu laikė savo nacionalinės teisės sukūrimą, t. y. suvienodinimą ir sulietuvinimą, tačiau iki pat okupacijos 1940 m., Lietuvos Respublikai savo civilinio kodekso parengti taip ir nepavyko.

Teisėkūros, tame tarpe ir privatinės teisės srityje, procesas 1918–1940 m. bene daugiausiai buvo analizuotas ir paliestas prof. Mindaugo Maksimaičio darbuose, tačiau labai daug dėmesio, siūlymų bei įžvalgų publikavo ir žinomi Nepriklausomos Lietuvos teisininkai, patys vienaip ar kitaip dalyvavę kodekso rengimo procesuose: Augustinas Janulaitis, Petras Stravinskas, Kazys Šalkauskis, Konstantinas Račkauskas ir kiti. Nors tuo metu sudarytos komisijos privalėjo vadovautis oficialia nuomone, tačiau minėtų autorių darbuose nevengiama nei originalių pastebėjimų, nei motyvuotos kritikos.

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti nesėkmingos Civilinio kodekso kodifikacijos priežastis 1918–1940 m. laikotarpiu. Tikslui pasiekti iškelti uždaviniai: ištirti priežastis bei poreikį suvienodinti privatinę teisę Lietuvos Respublikoje, išnagrinėti civilinio kodekso projekto rengimo etapus bei metodus, ištirti, kaip pavyko įstatymų kūrėjams atlikti darbą, atitinkantį naujam civiliniam kodeksui keliamus reikalavimus.

Istorinio metodo naudojimas yra vertingas ir šiuolaikinei teisėkūrai, nes tik praecityje padarytos klaidos, atskleidžia nesėkmių priežastis bei leidžia jų išvengti ateityje. Darbe naudojami ir kiti tyrimo metodai: aprašomasis, lyginamasis, analizės.

Tuo pačiu darbe atskleidžiamos ne tik teisinės, bet ir tam tikros politinės aplinkybės, nulėmusios iš dalies nevaisingą kodifikacijos procedūrą, pabrėžiant teisininkų visuomenės pastangas pasiekti norimą rezultatą netgi ne visuomet paisant politinės valios.

Teisės partikuliarizmas Lietuvoje 1918–1940 m.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. 1918 m. pabaigoje Taryba pasiskelbė Valstybės taryba ir pradėjo organizuoti šalies valdymą. Tarptautinis Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, pripažinimas prasidėjo 1920 m.

Atkuriamoje 1918 m. Lietuvos valstybėje naujais pagrindais imtasi atkurti Lietuvos teisę, kuri iš esmės pakitusių politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kitomis aplinkybėmis negalėjo būti savo turiniu tapati istorinei Lietuvos teisei, jos atkūrimas negalėjo eiti istorinės teisės atgaivinimo keliu. Tuo pat metu objektyviai egzistuojantis nepertraukiamo teisinio reguliavimo būtinumas reikalavo neišvengiamo teisės tęstinumo, laikino galiojusios, kad ir svetimos, nepritaikytos Lietuvos gyvenimo sąlygoms, teisės panaudojimo, buvo būtina laikina plati senosios teisės, kiek ji neprieštaravo Lietuvos Konstitucijos nuostatomis, recepcija.¹⁰⁷⁹

Teisės, bet ne savos istorinės, o galiojusios iki Pirmojo pasaulinio karo, perimamumas ir tęstinumas konstituciniu lygmeniu Lietuvoje buvo įtvirtintas pirmajame jos konstituciniame akte: atkuriamos valstybės valdžios valia pasinaudoti Lietuvos teritorijoje galiojusia svetima teise atspindėta 1918 m. lapkričio 2 d. Tarybos priimtuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose, kurių 24 straipsnyje paskelbta apie laikiną veikusiųjų iki Pirmojo pasaulinio karo įstatymų išsaugojimą.¹⁰⁸⁰

Lietuva tuo metu buvo vienintelė nauja valstybė, turėjusi net tris laikinąsias konstitucijas. Pirmojoje laikinojoje 1918 m. Konstitucijoje (Pamatinių dėsnų 24 str.)¹⁰⁸¹ buvo teigiama:

„Srityse, kuriose Lietuvos Valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams dėsniams.“

Tai buvo aiškus teisinis pagrindas užsienio valstybės teisės naudojimui jaunoje ir nepriklausomoje Lietuvos valstybėje.

Užsienio įstatymų išsaugojimas tiek, kiek jis neprieštaravo laikinosios Konstitucijos normoms, buvo įtvirtintas kaip laikina priemonė, ribojant tam tikras reguliavimo sritis, kurių nereglamentavo Lietuvos įstatymai. Naujai išleistuose nacionaliniuose įstatymuose buvo nurodytas ryšys su receptuotais teisės aktais, pateikiant konkrečias nuorodas į pakeistas ar panaikintas normas.

Tarpukario laikotarpiu Lietuvoje buvo naudojamos net keturios privatinės teisės sistemos – Klaipėdos krašte galiojo Vokietijos civilinis ir komercinis kodeksai, Užnemunėje – Prancūzijos civilinis ir komercinis kodeksai, Palangoje ir Zarasų krašte – Kuršo teisė ir vietinių civilinių įstatymų rinkinys, o visoje kitoje Lietuvos dalyje – Rusijos Imperijos įstatymų sąvado X t. 1 dalyje išdėstyti Civiliniai įstatymai.¹⁰⁸²

¹⁰⁷⁹ M. Maksimaitis, „Rusijos Teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 metais“, *Jurisprudencija* (2012, Nr. 19(2)), p. 415.

¹⁰⁸⁰ Ten pat, p. 406.

¹⁰⁸¹ Lietuvos Valstybės laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 24 str. // <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legislationAct/lt/TAD/0b9707404f8511e5a4ad9dd3e7d17706?positionInSearchResults=1129&searchModelUUUI-D=dd08725a-2a58-4f73-9c7f-f13bb1e8e5af>.

¹⁰⁸² V. Andriulis ir kiti, *Lietuvos teisės istorija*, (Vilnius: Justitia, 2002), p. 389.

Teisinė situacija naujai besikuriančioje Lietuvos valstybėje, susijusi su privatinės teisės partikuliarizmu, turėjo tam tikrų panašumų su XIX amžiaus pabaigoje Vokietijoje ir kitose kaimyninėse šalyse.

Skubaus poreikio vos tik sukūrus valstybę (skirtingai nei valstybinius – administracinius santykius reguliuojančioje teisės srityje) priimti nacionalinį civilinį kodeksą nebuvo, kadangi tarpukario Lietuvos privatinė teisė dėl Vokietijos, Prancūzijos ir Rusijos teisės recepcijos buvo gana moderni, atsižvelgiant į tai, kad prancūzų ir ypač vokiečių privatinės teisės sistemos buvo gana pažangios tuo metu ir užtikrino tinkamą privačios nuosavybės pagrindu pagrįstų ūkinių-komercinių santykių teisinį reguliavimą.

Klausimas, be abejo, buvo tai, ar Lietuvos valstybei reikalingas vienas nacionalinis civilinis kodeksas, kurio struktūra ir principai atrodė logiškai ir turėjo sekti Vokietijos, Austrijos bei garsiuoju Prancūzijos pavyzdžiu.

Tiesą sakant, Lietuvos teisinių kodeksų (civilinių, baudžiamųjų) rengimas vyko dešimtmečius ir nebuvo baigtas iki Antrojo pasaulinio karo.

Nepaisant bėdų dėl vieningo civilinio kodekso, Lietuvos civilinės teisės sistemos plėtra nebuvo įstrigusi: 1918–1940 m. laikotarpiu Lietuva pasirašė daugiau nei 100 tarptautinių sutarčių, susijusių su civiline teise, buvo priimti svarbūs privatinės teisės srities įstatymai, susiję su vekseliais, čekiais, ipoteka ir pan. Ji taip pat tapo kelių tarptautinių organizacijų, įskaitant Tarptautinį privatinės teisės unifikavimo institutą (UNIDROIT), nare.

Priežastys civilinės teisės kodifikavimui Lietuvos Respublikoje

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, buvo jaučiamas ypač didelis kvalifikuotų teisi-ninkų poreikis – naujai įsikūrusiai valstybei reikėjo ir teisės sistemos darbuotojų (teisėjų, advokatų ir pan.), ir asmenų gebančių tinkamai kurti teisinę bazę. Tokiems asmenims buvo keliamas ne tik teisinių žinių ir išsilavinimo kriterijus (teisinį išsilavinimą tuo metu tebuvo galima įgyti užsienyje, Lietuva aukštosios mokyklos, rengiančios teisininkus, neturėjo), bet ir lietuvių kalbos žinojimas, o ypač – patriotinės pasaulėžiūra. Tokių asmenų tebuvo vos ke-liasdešimt – pajėgumai tikrai nedideli. Per trumpą laikotarpį reikėjo nuveikti labai daug, dėl to buvo stengiamasi prioritetus suteikti toms teisinio sureguliuojimo sritis, kurios buvo aktua- liausios besikuriančiai valstybei svarstomi įvairūs alternatyvūs bei laikini variantai, kuriuos įgyvendinus galėtų tinkamai egzistuoti nauja valstybė.

1) Dėl didelės teisinės medžiagos (įvairių teisės aktų) apimties pirmenybė buvo teikia- ma viešajai teisei (reglamentuojančiai valstybės valdymą), o ne privatinei teisei (Lietuva neturėjo nei savo įstatymų, nei teisinės lietuvių kalbos);

2) Pirmojo nepriklausomybės laikotarpio po Pirmojo pasaulinio karo pradžioje netgi kilo mintis nekurti naujos teisinės bazės, o greičiau atkurti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įstatymus, ypač statutus, kurie buvo naudojami ne tik LDK, bet gretimų valstybių teritorijose: Baltarusijoje, Ukrainoje, Rusijoje nuo XVI a. (tačiau ši idėja pasirodė esanti nereali dėl esminių politinių, socialinių ir ekonominių pokyčių, įvykusių šalyje per keturis šimtus metų).

Civilinės teisės kodifikavimo poreikis buvo konkretizuotas tik 1928 m. (ankstesni ban- dymai taip ir liko idėjų bei projektų lygmenyje), o tai reiškia, kad daugiau nei 10 metų Lie- tuva naudojasi „pasenusia, netinkama ir iš esmės neteisinga Rusijos civiline teise“. Nors

nacionaliniai ir užsienio įstatymai toliau egzistavo kartu, vis akivaizdesnis tapo poreikis privatinę teisę suvienodinti.

Tuo metu didžiausioje Lietuvos Respublikos dalyje, kaip civiline teise, buvo naudojama Rusijos imperijos įstatymų sąvado X. t. 1, kuriame didelė dalis civilinės teisės normų buvo perimta iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Trečiojo Statuto. Idėja susigrąžinti savosios senosios teisės galiojimą buvo pakankamai gaji tarp to meto teisininkų. Pasak prof. M. Maksimaičio, ne vienas ano meto autoritetingas teisininkas rėmė mintį pasinaudoti jos pavyzdžiu, rengiant būsimąjį nacionalinį Lietuvos civilinį kodeksą. Žinomas advokatas L. Veržbavičius teigė, jog nauja Lietuvos civilinė teisė turinti būti iš principo lietuvių istorijos produktas, išsaugantis senosios lietuvių teisės savybes, tik ji turinti būti suformuota remiantis modernia sistema ir pagrįsta šiuolaikiniais principais.¹⁰⁸³

1928 m. speciali valdžios institucija (įsteigta pagal 1928 m. Konstituciją) – Valstybės taryba buvo įpareigota priimti ir kodifikuoti įstatymus (ir pirmiausia – civilinius įstatymus), susijusius su konstitucine aplinka, ji turėjo „kodifikacijos darbą (pirmoje eilėje civilinės teisės kodifikaciją) padarė konstituciniu dalyku“.¹⁰⁸⁴

Prieš Valstybės Taryboje suformuojant komisiją lietuviškam civiliniam kodeksui rengti, ketvirtąjį dešimtmečio viduryje jos pirmininkas S. Šilingas vienam Tarybos narių – Jonui Vileišiui, neslėpusiam savo nuostatos, jog ir modernus Lietuvos civilinis kodeksas turįs remtis Lietuvos Statuto pavyzdžiu,¹⁰⁸⁵ buvo pavedęs parengti šio kodekso *avant project*, kurį būsimoji komisija galėtų laikyti savo darbo pagrindu. Tiesa, parengtas priešprojektis, pareikalavęs trejų metų darbo, ne dėl savo požiūrio į senąją Lietuvos teisę, o dėl kai kurių techninių trūkumų (apibrėžimų ir kazuistikos gausos, didžiulės apimties, neteisinės kalbos), komisijos buvo ignoruotas.¹⁰⁸⁶ Dar kaip vienas šio priešprojekčio trūkumas buvo įvardytas jo ne originalumas.¹⁰⁸⁷

Naujosios civilinės kodifikacijos žingsniai (1928–1937 m.)

1928 metais Valstybės tarybos ministrų kabinetui pateiktame memorandume rašyta, kad naujasis civilinis kodeksas turintis kilti iš mūsų šalies gyvenimo poreikių, turi būti „gyvųjų teisės institutų ir gimsiančių institutų sistema“, šioje sistemoje neturi likti to, kas jau yra pasenę, taip pat, kas svetur yra atsiradę, bet mūsų gyvenimui netinka“.¹⁰⁸⁸ Pažymėtina, kad memorandume nebuvo atmesta galimybė pasinaudoti tuo metu galiojusiais receptuotais svetimos teisės šaltiniais.

Idėja sukurti nacionalinį privatinės teisės šaltinį susidūrė su kai kuriomis kliūtimis, pirmiausia tai sutapo ir su viešosios teisės sistemos reforma (tuo metu priimti savivaldybių

¹⁰⁸³ M. Maksimaitis, „Istorinės LDK teisės aidas moderniojoje Lietuvos teisėje“, *Jurisprudencija*, (2012, Nr. 19 (3)), p. 855; L. Veržbavičius, „Senoji Lietuvos šeimos teisė“, *Teisė*, (1930, Nr. 18), p. 65.

¹⁰⁸⁴ K. Račkauskas „Civilinės teisės kodekso ruošti komisijos sudarymas“, *Teisė*, (1936, Nr. 36), p. 426.

¹⁰⁸⁵ Z. Toliušis, „Jonas Vileišis: trumpa biografija“, Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius. F. 66, saug. vien. 33, lap. 66–67; A. Kučys, Vileišiai. Trijų brolių darbai tautai, (Chicago, 1993), p. 558.

¹⁰⁸⁶ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, *Teisininkų žinios*, (1958, Nr. 25–26), p. 15.; P. Stravinskas, „Mūsų neužmirštamieji“, *Teisininkų žinios*, (1965, Nr. 27–28): p. 49.

¹⁰⁸⁷ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, *Teisininkų žinios*, (1958, Nr. 25–26), p. 15.

¹⁰⁸⁸ M. Maksimaitis, „Civilinio kodekso problema Lietuvoje 1918–1940 metais ir jos sprendimo paieškos“, *Privatinė teisė: praeitis, dabartis, ateitis* (Vilnius: Justitia, 2008), sudarė V. Mizaras, p. 198.

įstatymas, Prezidento rinkimų įstatymas, Mokesčių įstatymas ir kt.). Kita kliūtimi tapo žmoniškųjų išteklių trūkumas 1928–1933 metais. Valstybės taryba buvo apkrauta ministrų kabineto rengiant įstatymus viešosios teisės srityje, dėl to atitraukė savo jėgas nuo civilinės teisės kodifikavimo, kuris iš pradžių buvo laikomas ir skelbiamas kaip prioritetas.

Dar vienas aktualus klausimas – teisinės terminijos (tame tarpe ir privatinės teisės srityje) parengimas lietuvių kalba. Terminologijos problema buvo labai aktuali, nes lietuvių teisinė terminologija ir profesinė teisinė kalba pradėjo kurtis kartu su Lietuvos valstybingumo atkūrimu 1918 m., tenkinant nacionalinės valstybės reikalavimus. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje teisiniai santykiai buvo reguliuojami slavų kanceliarine kalba, todėl lietuvių teisinių terminų bazė 1918 m. buvo labai skurdi. Trūkstamiems teisiniams terminams parengti buvo sudaryta speciali Valstybės tarybos Terminologinė komisija (kuriai pirmininkavo B. Masiulis). Komisijos priimti terminai (jų buvo virš 500) buvo skelbiami „Teisės“ žurnale.¹⁰⁸⁹

Kodifikacijos darbai nebuvo galimi be užsienio šalių civilinių kodeksų vertimų į lietuvių kalbą, o tai taip pat sudarė kodifikacijos plano dalį.

Komisijai neturint „pagrindo“, t. y. jokio priešprojekčio ar pagrindu laikomo užsienio valstybės kodekso, dirbama buvo labai lėtai, nors, pasak P. Stravinsko, komisija posėdžiaudavo dvi dienas per savaitę¹⁰⁹⁰. Buvo siūlomi metodai, kad komisijos darbas būtų efektyvesnis.

Pirmasis pasiūlymas:

1) Išversti tinkamiausią užsienio valstybės civilinį kodeksą ir jį patvirtinti kaip galiojančią teisę.

Šis pasiūlymas buvo grindžiamas argumentais:

- pritaikyti naują pažangų kitos valstybės kodeksą reikalauja mažiau laiko ir išteklių;
- civilinėje teisėje neįmanoma sugalvoti nieko naujo;
- seniau taikomi kitų valstybių Civiliniai kodeksai buvo patikrinti pagal kitų valstybių patirtį ir dėl to tokį kodeksą priimti mažiau rizikingą nei visai naują;

Kaip pavyzdys nurodyta Turkija, kuri tokiu būdu buvo priėmusi Šveicarijos civilinį kodeksą. Teisės recepavimui buvo siūlomi civiliniai kodeksai: Šveicarijos civilinis kodeksas, Vokietijos civilinis kodeksas (BGB), Napoleono kodeksas ir Rusijos imperijos įstatymų sąvado civilinės teisės dalies pakeitimai.

Dar 1925 m. Augustinas Janulaitis taip pat pritarė idėjai pasinaudoti geriausia Europos valstybių kodifikavimo praktika, jei jau nėra galimybių priimti savo nacionalinio įstatymo: „istorija rodo, jog lengvai galima persodinti įstatymus, taisyms, jeigu nėra ar negalima sugalvoti savo“.¹⁰⁹¹ To meto Lietuvoje net ir idėja išversti jau taikomą užsienio teisę į lietuvių kalbą, susilaukė tam tikro pasipriešinimo, nes tokiu būdu buvo manyta, jog taip bus atitraukti žmoniškieji ištekliai nuo vykdomų reformų.

Antras pasiūlymas:

2) Taikyti tinkamiausią civilinių prievolių įstatymo dalį iš užsienio valstybės civilinio kodekso. Kitos Civilinio kodekso dalys turi būti nacionalinės (t. y., turinčios nacionalines ypatybes).

Argumentai:

¹⁰⁸⁹ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, Teisinių žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 16.

¹⁰⁹⁰ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, Teisinių žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 15.

¹⁰⁹¹ A. Janulaitis, Lietuvos teisyne reikalai, (Kaunas, 1925), p. 19.

- Civilinių įsipareigojimų teorija yra daugiau ar mažiau vienoda ir turi tik keletą skirtumų įvairiose šalyse.
- santuokos, globos, paveldėjimo, nuosavybės reguliavimas akivaizdžiai būdingas kiekvienai šaliai ir yra pagrįstas tradicijomis bei skirtingais moraliniais kriterijais.
- tai yra kūrybinis darbas.

Kaip pavyzdys buvo paimta Lenkija, kuri persikėlė dalį civilinių prievolių teisės normų iš Italijos civilinio kodekso, kuriam įtakos turėjo Napoleono kodeksas.

Realių žingsnių rusų civiliniams įstatymams pakeisti nacionaliniu civiliniu kodeksu imtasi tik 1936 m. pabaigoje, kai jo projektui rengti Valstybės Taryboje buvo sudaryta komisija, kuri pradėjo dirbti nuo 1937 m.. Jos pirmininku buvo paskirtas vyriausiojo tribunolo pirmininkas L. Ciplijauskas, Vyriausiojo tribunolo skyriaus pirmininkas J. Danauskas, Valstybės tarybos nariai J. Vileišis ir J. Byla, Valstybės Tarybos Referentas J. Račkauskas, prof. dr. A. Tamošaitis, doc. dr. Vytautas Čepas ir P. Stravinskas.¹⁰⁹²

Ji iki 1940 m. vasaros parengė bendrąją prievolinės teisės dalį, taip pat šeimos bei globos teisei skirtą kodekso skyrių.¹⁰⁹³

Reikalavimai naujam civiliniam kodeksui

1928 m. Valstybės tarybos memorandume buvo nustatyta, kad naujasis civilinis kodeksas turėtų būti priimtinas Klaipėdos krašte, net tuo atveju, jei regiono valdžia nusprendžia palikti Vokietijos civilinę teisę.

1937 m. Valstybės tarybos sudaryta speciali komisija Lietuvos civiliniam kodeksui rengti negalėjo dirbti kaip profesionalūs teisininkai ir įstatymų leidėjai. Jie turėjo vadovautis oficialia nuomone. Pagrindinė užduotis buvo parengti „grynai“ lietuvišką kodeksą, vengiantį bet kokių užsienio įstatymų naudojimą. Šis reikalavimas buvo susijęs su nacionalistine ideologija, vyravusia Lietuvoje po autoritarinio režimo susiformavimo.

Šiuo atveju, mano manymu, problema buvo susijusi ne su techniniais nuopelnais ar akademiniais sumetimais, o ją paskatino giliai jaučiami politiniai įsitikinimai ir patriotinės reakcijos.

Valstybės tarybos pirmininkas Stasys Šilingas paskelbė privalomus reikalavimus naujai rengiamam Civilinio kodekso (1937 m.) projektui:

1) Aiškumas. Visiems turi būti aišku: jokių incidentų pavyzdžių, bet ne tik pagrindinių įstatymų normų.

2) Aktualumas: įstatymų normos turi būti aktualios.

3) Išsamumas: Sąvokos ir apibrėžimai turi būti suprantami visiems.

Suformuotos dvi subkomisijos (tuo metu vadintos pakomisėmis) atskiroms kodekso dalims parengti:¹⁰⁹⁴

1) Prievolių daliai (vadovavo L. Ciplijauskas);

2) Šeimos teisės daliai (vadovavo J. Byla);

¹⁰⁹² P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos civilinį kodeksą“. Teisininkų žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 15.

¹⁰⁹³ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, Teisininkų žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 16.

¹⁰⁹⁴ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos civilinį kodeksą“. Teisininkų žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 15.

Subkomisijos buvo suformuotos iš praktikuojančių teisininkų ir mokslininkų. Tarp prievolių teisės dalies rengėjų išskirtinas Antanas Tamošaitis, tuometinis romanistikos žinovas bei Valstybės Tarybos bendradarbis.¹⁰⁹⁵

Subkomisijų nariams reikėjo paruošti aiškinamuosius raštus ir pagrįsti naujų projektų pataisais, palyginti esamą galiojančią teisę su analogiškais užsienio teisės šaltiniais.

Kodifikacijai naudoti teisės aktai

1907 m. Šveicarijos civilinis kodeksas ir 1911 m. Šveicarijos prievolių kodeksas (abu išversti į lietuvių kalbą) neoficialiai buvo paimti kaip naujojo Lietuvos civilinio kodekso projekto pavyzdžiai.

Kodėl neoficialiai? Dėl aukščiau paminėtų priežasčių: nebuvo leidžiami jokie ginčai, ypač vieši. Gal jau ne paslaptis, kad Lietuvos prezidentas Antanas Smetona dar prieš Antrąjį pasaulinį karą palaikė koncentracijos stovyklų idėją ir manė, kad tai gera vieta žmonėms, turintiems savo nuomonę, kuri skiriasi nuo oficialiosios. Šiek tiek keista, nes jis buvo teisininkas ir suprato teisinę techniką bei principus. Būtent Šveicarijos kodekso pavyzdys sulaukė bene daugiausiai palaikymo, tame tarpe K. Šalkauskis motyvavo jį „Šveicarijos kodekso žinovai galėtų padėti, kaip ekspertai, orientuotis toje modernioje kodekso dalyje, /.../ turėtume visą literatūrą apie šį kodeksą, /.../ galėtume pasinaudoti jų mokslininkų patarimais dėl paaiškėjusių kodekso silpnųjų ir jų pataisymo“.¹⁰⁹⁶

Taip pat buvo naudojami kitų šalių civiliniai įstatymai: Austrijos, Brazilijos, Italijos, Latvijos, Prancūzijos, Vokietijos, Lenkijos prievolių kodeksas; Lenkijos, Čekoslovakijos ir Rusijos civilinių kodeksų projektai Prancūzijos ir Italijos prievolių kodekso projektai.

Tiesa, įstatymų leidėjai taip ir nepasinaudojo ir kaimyninės Latvijos pavyzdžiu. Siekdami įveikti civilinės teisės partikuliarizmą bei svetimų valstybių teisę pakeisti sava, kaimynai jau nuo 1920 m. pradėjo pasirengimą naujo, vieningo visai valstybei civilinio kodekso sukūrimui: 1920 m. priimamas visoje Latvijos teritorijoje galiojęs „Įstatymas apie santuokas“, 1924 m. parengiami nuostatai dėl šeimos ir paveldėjimo teisių, o 1932 m. paskelbiami įstatymų apie šeimos ir paveldėjimo teisę projektai, 1933–1936 m. intensyviau kodekso rengimo komisijos darbo rezultate 1936 m. gegužės 29 d. civilinio kodekso projektas pateikiamas Ministrų kabinetui, 1937 m. sausio 28 d. paskelbiamas ir nuo 1938 m. sausio 1 d. įsigalioja, suteikiant jam „Prezidento Ulmanio Civilinio įstatymo“ (Prezidenta Ulmaņa civilīkums) pavadinimą.¹⁰⁹⁷ Latvijos Civilinį kodeksą sudarė 4 dalys: šeimos, paveldėjimo, daiktinė ir obligacinė (t. y., prievolių). Skirtingai nei Lietuvos atveju, Latvijos įstatymų leidėjai, nors ir atmetė Šveicarijos civilinio kodekso recepcijos idėją, tačiau naują ir visai valstybei vieningą civilinės teisės aktą kūrė jau žinomo ir suprantamo (iki tol didžiojoje valstybės dalyje galiojusio) akto pagrindais, t.y. Pabaltijo gubernijų įstatymo sąvado III tomo pagrindu, jį tobulindami ir pritaikydami to meto aktualijoms.

Lietuvos valstybės valdžios institucijų reikalavimas sukurti grynai nacionalinį civilinį kodeksą ir būtinybė modernizuoti nacionalinę privatinę teisę remiantis lyginamuoju tyrimu – buvo sistemiskai nesuderinami uždaviniai, todėl pasiekti norimą rezultatą buvo neįmanoma.

¹⁰⁹⁵ M. Maksimaitis, „Lietuviškos teisinės romanistikos pradžia ir jos pionierius Antanas Tamošaitis“, *Jurisprudencija*, (2011, Nr. 18 (3)), p. 816.

¹⁰⁹⁶ K. Šalkauskis, „Įstatymų kodifikacija“, *Teisė*, (1939, Nr. 46), p. 135.

¹⁰⁹⁷ O. Ozolin, „Civilinės teisės reforma Latvijoje“, *Teisė*, (1939, Nr. 45), p. 25–26.

Tuo tarpu, kaip minėta aukščiau, panašią teisinę sistemą turėjusi Latvija sėkmingai adaptavo naudojamą civilinę teisę, ją modernizuodama, atsisakydama archaiškų teisės institutų, kaip pavyzdžiui vyro globos žmonai (nes pagal senąją civilinį įstatymą vyras valdė ir naudojo žmonos turtu bei savarankiškai gynė žmonos teises),¹⁰⁹⁸ buvo įvesta griežta nepilnamečių vaikų turto valdymo kontrolė, taip užtikrinant nepilnamečių vaikų turtines teises¹⁰⁹⁹, paveldėjimo teisėje įtvirtintas privalomos palikimo dalies sutuoktiniui ir žemutinės linijos įpėdinams (taip vadintiems būtiniesiems įpėdinams) institutas (numatantis teisę, esant testamentui paveldėti pusę to, kas priklausytų pagal įstatymą)¹¹⁰⁰ ir pan. Manytina, jog romėnų civilinės teisės principų, kurie leido Pabaltijo gubernijų sąvado III tomą pritaikyti naujai kuriamam Latvijos civiliniam kodeksui, įtaka nulėmė, jog modernesniu nei Rusijos imperijos įstatymų sąvadas laikytas teisės aktas tapo pagrindu naujam, vieningam ir iki šiol naudojamam Latvijos Respublikos civiliniam kodeksui.¹¹⁰¹

Civilinio kodekso projekto baigtumas

Iki sovietų okupacijos, nors visas civilinis kodeksas ir nebuvo išbaigtas, tačiau visgi buvo baigtos bendrosios prievolių teisės ir šeimos teisės dalys.

1) Vedybų nuostatai. Sudarius civilinę santuokos registraciją (sudarytą apylinkės teisme), be bažnytinės santuokos (tai buvo vienintelė galimybė tarpukariu didžiojoje Lietuvos dalyje, išskyrus Klaipėdos kraštą, kai galiojo Vokietijos civilinis kodeksas). Kaip naujovė pažymėtina numatyta galimybė išsiskirti ar gyventi skyrium (lot. – *separatio a thoro et mensa*) (atsiskyrimas nuo lovos ir stalo).

2) Globos teisė.

3) Civilinių prievolių dalis.

Tuo metu Lietuvoje itin aktualus buvo mišrios metrikacijos sistemos nustatymas, derinant bažnytinę santuoką su civiline metrikacija, kuri buvo viena iš konstitucinių teisių garantų. Valstybės Tarybos sudaryta komisija 1933 m. parengė Civilinės asmenų būklės aktų (metrikų) ir Santuokos įstatymų projektus. Susipažinusi su jais, Vyriausybė neskubėjo jų realizuoti, nes, kaip teigia žinoma civilinės metrikacijos problemos Lietuvoje tyrinėtoja O. Ruželytė, „tarp tikinčiųjų katalikų ir dvasininkijos buvo žmonių, kurie civilinėje metrikacijoje įžiūrėjo tikėjimo griovimą ir fanatiškai kovojo prieš pačią civilinės metrikacijos idėją, tuo kenkdamis reformai“.¹¹⁰² Užuoat projektus nedelsdama skelbusi įstatymais, Vyriausybė projektus grąžino Valstybės Tarybai, kad jų nuostatos kada nors ateityje būtų įtrauktos į tuo metu dar net nepradėtą rengti būsimąjį Civilinį kodeksą. Civilinio kodekso rengimui užsitęsęs, minėti įstatymų projektai, kuriais M. Romeris tikėjosi įteisinti Lietuvoje fakultatyvinę civilinę metrikaciją, įgyvendinant konstitucinę piliečių sąžinės laisvę, taip ir liko nerealizuoti.¹¹⁰³

¹⁰⁹⁸ O. Ozolin, „Civilinės teisės reforma Latvijoje“, Teisė, (1939, Nr. 45), p. 27.

¹⁰⁹⁹ Ten pat, p. 30.

¹¹⁰⁰ Ten pat, p. 31.

¹¹⁰¹ Latvijos civilinio kodekso galiojimas buvo atkurtas 1992 m.

¹¹⁰² M. Maksimaitis, „Mykolo Romerio veikla Valstybės Taryboje“, Jurisprudencija, (2005, Nr. 64 (56)), p. 33.; O. Ruželytė, „Bažnyčios teisinis statusas“, Mykolo Romerio mokslas apie valstybę (1997, Vilnius).

¹¹⁰³ M. Maksimaitis, „Mykolo Romerio veikla Valstybės Taryboje“, Jurisprudencija, (2005, Nr. 64 (56)), p. 33.

1939 m. Civilinio kodekso rengimo komisija viešai kreipėsi į teisininkus, prašydama pateikti pasiūlymus ar nuomonę aktualiais civilinės teisės klausimais, tuo pačiu motyvuodama tokio kreipimosi tikslą: „kad įstatymų leidėjas išvengtų svetimų tautos sąmonei nuostatų“.¹¹⁰⁴ Profesionalių teisininkų, t.y. teisėjų ir advokatų buvo prašoma pasisakyti dėl tokių civilinės teisės institutų kaip nepilnametystė (ar reikalingas dvigubas amžius: 18 ir 21 m.), globa (koks teismo vaidmuo skiriant globėją, ar gali būti keli globėjai ir pan.), rūpyba (ar reikalinga silpnos valios žmonėms, eikvotojams, ar gali būti vykdoma globos įstaigoj ir pan.), pavainikių (t.y. ne santuokoje gimusių vaikų) teisės (jų įteisinimas, paveldėjimo ypatumai ir pan.), priešvedybinės (vadintos priešjungtuvinės) sutartys (ar būtų reikalingas jų įvedimas?), testamentai, senaties terminai, nežinia kur esančių asmenų turtas ir t. t. Pakankamai ilgas probleminių klausimų sąrašas netgi 1939 m. buvo dar vienu įrodymu, kad civilinio kodekso, atitinkančio valstybės lūkesčius, parengimo pabaigą dar būtų užtrukę palaukti.

Priežastys nulėmusios naujojo civilinio kodekso neišbaigtumą

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu vykęs nacionalinės privatinės teisės formavimasis, aktyvi Lietuvos teisėkūros institucijų veikla, davė pakankamai daug teisinės medžiagos, tačiau jos nepakako galutiniam sėkmingam nacionalinės privatinės teisės sistemos suformavimui, nes visuomeniniuose santykiuose, reglamentuojamuose izoliuotai vieni nuo kitų, buvo palikta spragų, kurios buvo užpildytos recepuotomis civilinės teisės normomis.¹¹⁰⁵

1940 m. Komisijai nepavyko baigti rengti Lietuvos civilinio kodekso dėl sovietų invazijos.

Galima sakyti, kad naujasis kodeksas buvo tik įpusėjęs procesas. Po sovietinės okupacijos 1940 m. vasarą, kol buvo panaikinta Valstybės taryba, Valstybės tarybos nariai nepuolė rengti civilinio kodekso projekto, nes buvo akivaizdu, kad sovietai puoselėdami kardinaliai skirtingą požiūrį į privatinę nuosavybę, turėjo savų ketinimų įvesti sovietinius privatinę teisę reglamentuojančius teisės aktus.

Kita priežastis – bet kokiai kokybiškai kodifikacijai reikia nemažai laiko. Pavyzdžiui, jau minėtas Šveicarijos civilinio kodekso projektas buvo rengiamas daugiau nei 13 metų (nuo 1893 m. iki 1907 m., įsigaliojo 1912 m.).¹¹⁰⁶

Dar vienas veiksnys, iš dalies sąlygojęs naujų privatinės teisės aktų neparengimą iki 1940 m., buvo lietuvių tautinės kultūros pervertinimas, įskaitant požiūrį į teisę, kaip kultūros dalį. Neretai nauji teisės aktai buvo įsivaizduojami kaip grynai tautiniai produktai. Pvz., komisijai, tuo metu rengusiai Civilinio kodekso projektą, oficialiai buvo uždrausta remtis užsienio valstybių patirtimi.¹¹⁰⁷ Susidarė paradoksali situacija: iš vienos pusės Lietuvoje buvo naudojamosi recepuotais kitų valstybių teisės aktais, iš kitos pusės – kuriant naują teisę, norėta išvengti užsienio valstybių teisės įtakos, taip paneigiant ilgametę kitų valstybių teisėkūros

¹¹⁰⁴ „Civilinės komisijos kreipimasis“, Teisė, (1939, Nr. 45).

¹¹⁰⁵ V. Andriulis ir kiti, Lietuvos teisės istorija, (Vilnius: Justitia, 2002), p. 388.

¹¹⁰⁶ K. Šalkauskis, „Įstatymų kodifikacija“, Teisė, (1939, Nr. 46), p. 133.

¹¹⁰⁷ P. Stravinskas, „Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą“, Teisininkų žinios, (1958, Nr. 25–26), p. 15–16.

praktiką, kurioje kūrybiškas kitų teisės sistemų taisyklių perkėlimas į nacionalinę teisę buvo ir yra įprastas naujos teisės kūrimo būdas nuo pat Hamurabio kodekso laikų.

IŠVADOS

Privatinės teisės sisteminimas naujojo civilinio proceso kodekso pavidalu po Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiu 1918–1940 m. buvo problematiškas ir galutinio nacionalinio privatinės teisės akto, nepaisant sėkmingų kaimyninių valstybių kodifikacijos pavyzdžių, taip ir nepavyko parengti. Priežastys, nulėmusios teisėkūros nesėkmę:

1. Pasak I. Danilavičiaus, „Tobulą teisybę galima parengti tik tyrinėjant buvusius įstatymus. Neatsižvelgiant į istorinių tyrimų rezultatus, neįmanoma teisės mokslo pažanga, naujų teisės normų kūrimas“. Pastarasis – istorinis požiūris, kuriant naująją privatinės teisės aktą ir siūlant pasinaudoti Lietuvos Statutu, buvo labai gajus, tačiau konkuravo su kitomis idėjomis, tame tarpe – išversti tuo metu modernų kitos valstybės civilinį kodeksą (Šveicarijos, Vokietijos ar pan.) arba bent pasinaudoti kitos privatinės teisės sistema, kodekso struktūra ir pan., taip pat konkuravo idėja patobulinti tuo metu naudojamus Rusijos, Prancūzijos, Vokietijos civilinės teisės šaltinius.
2. Lietuvos įstatymų leidėjai nepasiekė kaimyninės Latvijos pavyzdžiu adaptuoti turimą ir naudojamą vieną iš civilinės teisės šaltinių, jį modernizuojant pagal tuometinius valstybės bei visuomenės poreikius, tačiau išlaikant visuotinai pripažintus civilinės teisės principus.
3. Lietuvos įstatymų leidėjams, civilinio kodekso projekto autoriams Lietuvos Respublikos vadovo, prezidento iškelta užduotis sukurti grynai nacionalinį (išskirtinį) Lietuvos civilinį kodeksą, neatsižvelgiant į užsienio patirtį, buvo nepasiekiamą ir neracionali. Toks „unikalus“ įstatymų leidėjų pasirinkimas ne tik užvilkinio patį projekto rengimo procesą, bet ir neleido apsistoti ties viena strategija.
4. Kokybiškam kodifikavimo procesui reikia nemažai laiko, neretai – keliolikos metų. Tai nulemia ir nuomonių bei metodų išsigrininimas, suderinimas, sutarimo suradimas, galų gale – bendros strategijos pasirinkimas. Tuo tarpu, įpusėjusį ir pakankamai nenuoseklų civilinio kodekso kodifikavimo procesą (kuris inicijuotas 1928 m., tačiau suintensyvėjo tik 1937 m.), projekto rengimą 1940 m. sustabdė sovietų okupacija.

ŠALTINIAI

Specialioji literatūra

1. Andriulis V. ir kiti, Lietuvos teisės istorija, (Vilnius: Justitia, 2002).
2. Janulaitis A. Lietuvos teisyne reikalu, (Kaunas, 1925).
3. Maksimaitis M., Istorinė LDK teisės aidas moderniojoje Lietuvos teisėje, Jurisprudencija, (2012, Nr.19 (3)).
4. Maksimaitis M., Civilinio kodekso problema Lietuvoje 1918–1940 metais ir jos sprendimo paieškos, Privatinė teisė: praeitis, dabartis, ateitis (Vilnius: Justitia, 2008).
5. Maksimaitis M., Lietuviškos teisinės romanistikos pradžia ir jos pionierius Antanas Tamošaitis, Jurisprudencija, (2011, Nr. 18 (3)).

6. Maksimaitis M., Mykolo Romerio veikla Valstybės Taryboje, Jurisprudencija, (2005, Nr. 64 (56)).
7. Mizaras V., Privatinė teisė: praeitis, dabartis, ateitis (Vilnius: Justitia, 2008).
8. Ozolin O., Civilinės teisės reforma Latvijoje, Teisė, (1939, Nr. 45).
9. Račkauskas K., Civilinės teisės kodekso ruošti komisijos sudarymas, Teisė, (1936, Nr. 36).
10. Ruželytė O., Bažnyčios teisinis statusas, Mykolo Romerio mokslas apie valstybę (1997, Vilnius).
11. Stravinskas P., Kaip ruošėme Lietuvos Civilinį kodeksą, Teisininkų žinios, (1958, Nr. 25–26).
12. Stravinskas P., Mūsų neužmirštamieji, Teisininkų žinios, (1965, Nr. 27–28).
13. Šalkauskis K., „Įstatymų kodifikacija“, Teisė, (1939, Nr. 46).
14. Toliušis Z., Jonas Vileišis: trumpa biografija, Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius. F. 66.
15. VANSEVIČIUS S., Ignas Danilavičius ir Lietuvos teisinė mintis XIX a. pradžioje, Problemos, (2014, Nr.3).
16. Veržbavičius L., Senoji Lietuvos šeimos teisė, Teisė, (1930, Nr. 18).
17. „Civilinės komisijos kreipimasis“, Teisė, (1939, Nr. 45).

Internetiniai šaltiniai

18. Lietuvos Valstybės laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 24 str. // <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0b9707404f8511e5a4ad9dd3e7d17706?positionInSearchResults=1129&searchModelUUID=dd08725a-2a58-4f73-9c7f-f13bb1e8e5af>.

SUMMARY

DRAFT OF CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA 1918-1940: FAILURE REASONS

The study discusses the reasons that led during the period of restoration of statehood in 1918–1940. to unsuccessful attempts to codify the Civil Code of the Republic of Lithuania, while other neighboring states, including Latvia and Poland, adopted the most important codified act of private law, thus avoiding the obstacles created by legal particularism to apply a unified civil law settlement. National legislation since 1918 began to form and formed on the basis of foreign sources of law, which existed in the territory of the Republic of Lithuania for a century before the First World War. Initially, the law was limited to Russian, French and German civil law, and later, translations of the law were drafted, and the goal was to finally abandon foreign law sources by adopting a unified civil code for the entire Republic. But for long period of time, the State Council was overloaded by the Cabinet of Ministers with preparation of legislation in the area of the public law (enacting Law of Municipalities, Presidential Election Law, Taxes Law, etc.) which detached their forces from the codification of civil law initially regarded as priority. In 1937 finally, the State Council formed a special commission for drafting a Lithuanian Civil Code. The main task was to prepare a ‚purely‘ Lithuanian Code avoiding usage of any foreign laws. This requirement was related to the nationalistic ideology that prevailed in Lithuania. There were proposed methods to make the work of commission to be more efficient: 1) To translate the most suitable Civil code of foreign country and to establish it (i.e. in the way of law reception). 2) To apply the most suitable part of civil obligations law from Civil code of foreign country. Other parts of Civil

code must be national (i.e. with national characteristics). The commission could not work as professional lawyers and legislators. They had to follow official opinion. The chairman of State Council Stasys Šilingas declared mandatory requirements for the Civil Code (1937): 1) Clearness. It must be clear to everybody: no examples of incidents, but neither only basic law norms. 2) Relevancy: the law norms must be relevant. 3) Comprehensiveness: The terms and definitions must be understandable for everybody. In 1940 only the general provisions of the Law of Obligations and Family Law were completed: Marriage regulations (the novelty was an opportunity to divorce or live in separation status (lot. – separatio a thoro et mensa), Law on Custody, the part of civil obligations. The ongoing legislative process was halted by the Soviet occupation: the new Code was only half way through the process.

KEYWORDS

Draft of Civil Code, codification reasons